

התניאטרון לילדים ולנוער

דף למורה

הגמד המכושף

עפ"י האגדה מאת ווילהלם האוף
 עבוד: מיכאל אוהד
 בובות במה ותלבושות: אריק סמית
 בימוי: יוסי גרבר

על המחבר: ווילהלם האוף הוא מחבר אגדות גרמני נודע (חי בגרמניה במאה שעברה). היה שנים אחדות מורה ובשעת השעורים היה קורא באזני תלמידיו את האגדות עשירות הדמיון שחיבר. ווילהלם האוף גם כתב ספרים למבוגרים, אך בעיקר הוא ידוע לילדי העולם בזכות האגדות היפות והרבות שכתב למענם. אחדות מאגדותיו הומחזו כגון: "עלילות מוק הקטן" וכן האגדה שלפנינו - "הגמד המכושף" - או כפי שנקרא המחזה במקור "גמד אף ארוך".

מהלך העלילה

ככר השוק, מופיעים פפינה וטוניו בנה הקטן, ודוחפים לפניהם קרון מלא ירקות ופירות. מופיעה זקנה מכוערת ומוזרה בעלת אף ענקי, הקונה את כל הפירות אך מבקשת שטוניו יעזור לה לשאת אותם לביתה. טוניו מפחד, אך על פי מצוות אמו הוא הולך עם הזקנה, והכלב איתו. הזקנה שאינה אלא מכשפה - מביאה את הילד אל היער וטוניו, לאחר שכושף ע"י אכילת מרק פלאים שבשלו הצפרדעים, נרדם לשבע שנים וקם כגמד מכוער בעל אף ארוך, כאשר מתעורר טוניו. עוזר לו סבא-עץ לברוח מן היער בחזרה העירה. אמו צוחקת לגמד המכוער ואינה מכירה בו את בנה, טוניו עזוב ובוכה. מופיע פפה נער הטבחים של הדוכס פומלו, פפה מספר שהדוכס שרוי במרה שחורה כיוון שבתו-יחידתו קולומבינה, נעלמה ואבדה ומאז אין הזולל והסובא הזה טועם מאכל כל שהוא. טוניו מגלה לפפה כי שבע שנים למד לבשל מאה מיני מטעמי מרקים. פפה מפציר בטוניו לבוא לארמון ולנסות לכבוש את לב הדוכס במטעמי, ואמנם הוא מצליח - ומתמנה לטבח ראשי.

בארמון ששון ושמחה. כולם מתכווננים לחתונתם של הדוכס עם סרפנטינה. טוניו מוליך אחריו אווזה קשורה בחבל כדי להכין ממנה מטעמים לכלה. האווזה אינה אווזה כלל, אלא קולומבינה בתו של הדוכס שהזקנה המרושעת כשפה אותה.

טוניו מסרב לשחוט את האווזה כדרישתה של סרפנטינה ומבריחה מן הארמון, הדוכס וסרפנטינה עולים על מרכבה לנסוע היערה לטקס כלולותיהם. טוניו עולה על האווזה ושניהם מתרוממים וממהרים ליער להציל את הדוכס ולהזהירו מכשופה של הזקנה. עץ-סבא מגלה להם כי האש היא הכוח היחיד שיוכל להכניע את המכשפה הרעה. ואמנם - בכח האש הם מחסלים את המכשפה, עוד היא נשרפת, נעלם הכישוף והאווזה חוזרת ונהפכת לקולומבינה היפה בת הדוכס. טוניו חוזר להיות עלם חמודות גבה קומה ויפה מראה.

סוף טוב הכל טוב. קולומבינה נשאת לטוניו והדוכס מוריש לו את כתרו, אך בינתיים הוא מבקש ממנו לבשל לו חמש ארוחות טעימות בכל יום.

על סמליות ומשמעויות

הבה ננסה להבין מעט מן הסמליות והמשמעויות ב"גמד המכושף", במעשי הפלא, בגלגולי הדמויות-נסיכה לאווזה, ילד יפה לגמד מכוער, מכשפה-נחש לנסיכה.

טוניו - האגדה משקפת את תהליך התפתחותו של הילד עד התבגרותו. כבן עשר הוא נרדם - כבן שבע עשרה טוניו מתעורר והוא עלם לכל דבר; שבע שנות התבגרותו (התדרמה היא מוטיב קדום מאדם בספור - מטמורפוזת; כך למשל אצל האדם הראשון "זיפל אלהים תודמה על האדם" ובשנהו נבראה חוה מצלעו). גם המספר שבע קחוזר באגדה זו פעמיים: כעבור שבעה ימים מת מוקיניו הכלב, כעבור שבע שנים חוזר טוניו העירה - ראוי כי יעורר את תשומת לבנו. שכן מספר זה חוזר פעמים רבות בגלגולים שונים בתולדות תרבות העמים וגם אצלנו. (שבע שנים רזות, שבע שנים טובות וכו'). תהליך התבגרותו של טוניו משתקף גם בכך שהוא נקרא לסייע בפרנסת המשפחה - הוא מתבקש למלא את מקום האב המת, השלב הסופי של התבגרותו מתבטא בנישואיו עם קולומבינה.

מוקיבו הכלב - בעל חיים נאמן המסמל את התבונה האינסטינקטיבית שהיא עמוקה ומשמעותית יותר מן הידיעה השטחית והחיצונית של בני האדם. הוא הראשון המגלה בזקנה את המכשפה הרעה, ועל כן הוא נובח עליה בזעם כבר למן ההתחלה, מאמציו הנואשים למנוע את היווצרות הקשר בין האם ובין המכשפה - עולים בתוהו, טוניו נלכד ביער - הכלב נכשל, תפקידו באגדה נסתיים - הוא מת.

הצפרדעים - הן עושות דברה של המכשפה. תפקידן באגדה אמביואלנטי; מצד אחד הן עוזרות לטוניו מלמדות אותו את אמנות הבישול, שהודות לה הוא מגיע לארמון הדוכס ובזכותה הוא נושא את הקולומבינה לאשה - אך מאידך צפרדעים אלו מבקשות להחזיק את טוניו בביצה, שהיא מלכותן-מלכות המכשפה.

המכשפה - שמה סרפנטינה, שפירושו: נחש. היא מסמלת את כוחות ההרס הרוע, יעודה לכשף את כולם ולהרוס את אושרם של בני האדם. סופה כסופן של כל המכשפות באגדות. במאבק בין טוב והרע - גובר היצר המיציג את הטוב על המכשפה המייצגת את כוחות השחור והרשע.

קולומבינה - בת הדוכס. עפ"י שמה היא יונה, ציפור ואולי ציפור הנפש. סרפנטינה-מכשפה, רוצה לגזול אותה מאביה ועל כן היא מכשפת אותה והופכת אותה לאוזה. היא נגאלת מהכישוף הודות לאהבתו של טוניו, כח האהבה באגדה זו מופיע כאלמנט גואל, פודה ומשחרר, הגובר על כוחות הרוע וההרס. ראוי לציין כי עוד לפני כן ניצולה האוזה משחיטה הודות לרחמים, רחמיו של טוניו שנהפכים לאחר מכן לאהבה.

העץ-סבא - פעמיים הוא מסייע לטוניו; פעם ראשונה להחליץ מעולם הביצה, ופעם שניה הוא מגלה כיצד להתגבר על המכשפה. עץ-סבא - הטבע, הצמיחה, הכוח המתחדש בעונות השנה - מסמל את יסוד החיים.

הצעות דיסקטיות לפעילות סביב ההצגה

1. כדאי לספר לילדים את ספור המעשה בקווים כלליים לפני בואם להצגה, הדבר מקל על הבנת העלילה ומגביר את המעורבות ומעמיק את החוויה.
2. כדאי להכין את הילדים מראש להבחנה בין תיאטרון בובות לתיאטרון רגיל ולעמוד על האפשרויות והמגבלות של כל אחת מן הצורות האלה.

אחרי ההצגה

1. נושאים לשיחה:

- א. האם האגדה או ההצגה הפחידה - מדוע? מחיי?
- ב. במה זכה טוניו שקבל את הנסיכה לאשה?
- ג. הדמויות האהובות והשנואות על הילדים, מדוע?
- ד. אילו היו הם עושים את ההצגה, איזו דמות היה רוצה כל אחד מהם לשחק?

2. פעילויות

- א. הכנת תיאטרון בובות בכתה באמצעים פשוטים כגון: ארגז-עץ או קופסת קרטון שדופן אחד פתוח ומשמש פתח הבמה מכוסה בוילון (מסך).
- ב. הכנת בובות של הדמויות שהילדים התרשמו מהן ביותר בהצגה, הילדים מחליטים יחד עם המורה מאיזה חומר להכין אותן, איך להבליט את תכונותיהם וכו' (דיון).
- ג. הצגת קטעים מן ההצגה שהתרשמו מהם ביותר כעין חזרה על דיאלוגים שהושמעו בהצגה, כגון שיחה בין טוניו ואמו לאחר שהוא חוזר לשוק, או השיחה בין האוזה המבקשת לא לשחוט אותה לבין טוניו וכו'.
- ד. יצירת דו שיח בין הדמויות כהמשך להצגה, למשל: שיחה בין הגמד המכושף לבין אמו לאחר שהוא מלך בארמון, או שיחה בין קולומבינה לאביה לאחר שניצל מן המכשפה.

(כתבה - נחמה ניצן ערכה - יהודית ברטוב)

להזמנת מופעים:

ת"א	מרכז	חיפה והצפון	באר שבע והדרום	ירושלים
יאירה יובל טל. 03-291437	חנה מוניץ טל. 03-294606	אברהם קולן טל. 04-520251	דורית ברגר טל. 057-74811	עיריה מ' החינוך טל. 02-232438-9